

Ett nytt regelverk

I juni 2017 lämnade regeringen ett förslag på ny krigsmateriellagstiftning till lagrådet. Denna utgår delvis från Kexutredningen från 2015 och är en överenskommelse mellan regeringen och alliansen. Den är tänkt att ligga till grund för en proposition till riksdagen hösten 2017.

Lagförslaget innebär inte ett förbud för vapenexport till diktaturer. Istället sägs att allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter och brister i mottagarlandets demokratiska status ska utgöra *hinder* när ett företag ansöker om att få sälja krigsmateriel. Svenska Freds anser att de föreslagna skrivningarna är för vaga och alltför öppna för tolkning. Det är oklart vad lagförslaget skulle innebära i praktiken eftersom aspekter som anses tala för export även i fortsättningen skulle vägas in i bedömningen. Det finns därmed en risk att vapenexporten till diktaturer fortsätter.

Det skulle vara ett misstag. Vapenexporten till icke-demokratier bidrar till fattigdom och förtryck. Den står i strid med Sveriges utrikespolitik och dess mål att främja demokrati och mänskliga rättigheter. Det svenska folket är också emot den. En majoritet av riksdagens ledamöter valdes in för partier som, vid valet 2014, stödde ett förbud mot vapenexport till diktaturer.

Svenska Freds kräver därför att regeringen föreslår - och riksdagen godkänner - ett nytt regelverk som stoppar all export av krigsmateriel till icke-demokratier. Vi tycker att den föreslagna formuleringen om ett hinder öppnar upp för fortsatt export till icke-demokratier. Därför vill vi ha ett skarpt demokratikriterium. Ett sådant skulle kunna komma till stånd genom att följande infogas i regeringens riktlinjer för vapenexport:

Ifall det i den aktuella staten förekommer allvarliga eller omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter, eller grava brister i den demokratiska statusen, ska tillstånd för krigsmaterielexport inte beviljas.

Det är ett måste för att Sverige ska kunna stå upp för demokrati och mänskliga rättigheter.

Detta kan du göra!

Stöd vårt arbete – gå in på hemsidan www.svenskafreds.se

Starta en bokcirkel med boken *Den svenska vapenexporten*. Ta en bild på er bokcirkel och märk med #densvenskavapenexporten på Instagram. Bokcirkelmateriel finns på vår hemsida. Prata om och diskutera frågan i alla möjliga sammanhang. Alla röster behövs och är viktiga.

Vad är demokrati, icke-demokrati och diktatur?

Begreppen demokrati och diktatur kan definieras på flera olika sätt. Vissa länder är utpräglade diktaturer medan andra har mindre men fortfarande allvarliga demokratiska brister. Även i demokratier kan det finnas demokratiska problem.

Demokrati: Regeringen och riksdagen definierar demokrati i flera dokument. I sitt informationsmaterial anger riksdagen fria val enligt majoritetsprincipen, rättssäkerhet och respekt för mänskliga rättigheter som demokratins huvudsakliga kännetecken. När det kommer till mänskliga rättigheter utgår regeringen från FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna och ett antal internationella fördrag. Se deras respektive webbplatser för mer information.

Diktatur: En diktatur är en stat som saknar den mest grundläggande förutsättningen för demokrati: att befolkningen kan delta i beslutsfattandet genom fria val. Diktaturer kan vara monarkier, militärdiktaturer eller enpartistater. De kan ha val på pappret, men i diktaturer är dessa varken fria, rättvisa eller på nationell nivå. I det här faktabladet utgår vi från den amerikanska organisationen Freedom Houses kartläggning av icke-demokratier. Freedom House granskar och rangordnar situationen för demokrati i världens länder enligt en skala i rapporten "Freedom in the world." Freedom House delar in världens länder i fria, delvis fria och ofria, där länder i den sista kategorin normalt kallas diktaturer. I det här faktabladet avser vi med "icke-demokratier" länder som enligt Freedom House är delvis eller ofria.

Introduktion

Demokrati och mänskliga rättigheter är ledord i svensk utrikespolitik. Men trots det beväpnar Sverige en rad icke-demokratiska länder som allvarligt kränker mänskliga rättigheter. Sedan 2000 har svenska myndigheter godkänt export av krigsmateriel till 15 diktaturer – inklusive Saudiarabien, Algeriet, Brunei, Pakistan och Förenade arabemiraten. Under de senaste fem åren har Sverige exporterat för i snitt drygt 2 miljarder kronor till icke-demokratier per år.

Den svenska vapenexporten till diktaturer och andra

länder med stora demokratiska brister bidrar till att upprätthålla förtryck, motverka demokratisk utveckling och legitima regimer som kränker mänskliga rättigheter.

Sverige kan inte heller vara en trovärdig förkämpe för demokrati och mänskliga rättigheter så länge vapenexporten till diktaturer fortsätter.

Svenska Freds kräver därför att regeringen och riksdagen inför ett regelverk som omöjliggör vapenexport till icke-demokratier.

Sverige beväpnar förtryckarna

Vapenexport är ett globalt problem. När länder investerar i vapen betyder det att mindre pengar går till skola, sjukvård och fattigdomsbekämpning. Det leder till hunger och fattigdom och är särskilt skadligt i länder där folket inte har någon möjlighet att påverka politiska beslut. Vapenexport bidrar också till kapprustning och till att förlänga konflikter. Och risken är stor att odemokratiska regimer använder krigsmateriel för att hota och förtrycka den egna befolkningen.

När demokratiska länder som Sverige godkänner vapenexport till icke-demokratier är det ett godkännande av förtryck och kränkningar av mänskliga rättigheter. Men trots det har svensk praxis möjliggjort vapenexport till flera diktaturer och icke-demokratier. Svenska Freds analys visar följande:

Vapenexport till 15 diktaturer

Sverige har sedan 2000 beviljat krigsmaterielexport till 15 länder som samma år klassades som diktaturer av Freedom House: Algeriet, Bahrain, Brunei, Egypten, Förenade arabemiraten, Jordanien, Kazakstan, Oman, Pakistan, Qatar, Ryssland, Saudiarabien, Thailand, Tunisien och Vietnam. Den motsvarande faktiska exporten uppgick till 12,5 miljarder. Om man räknar in icke-demokratier blir siffran 33,2 miljarder kronor.

Exporten till icke-demokratier ökar

Under tioårsperioden 2000-2009 exporterade Sverige krigsmateriel för 10,4 miljarder till icke-demokratier. Bara mellan 2010 och 2016 steg siffran till 22,8 miljarder – vilket motsvarar en ökning på 120 procent. Om man bara tittar på exporten till diktaturer är ökningen, främst på grund av stora affärer med Saudiarabien, ännu större. Sverige exporterade krigsmateriel för 2,6 miljarder till diktaturer mellan 2000 och 2009. Den motsvarande siffran för perioden 2010-2016 var 9,9 miljarder. Det är en ökning på drygt 270 procent. Så trenden är tydlig: Sverige exporterar allt mer krigsmateriel till icke-demokratier och diktaturer.

En miljard till icke-demokratier 2016

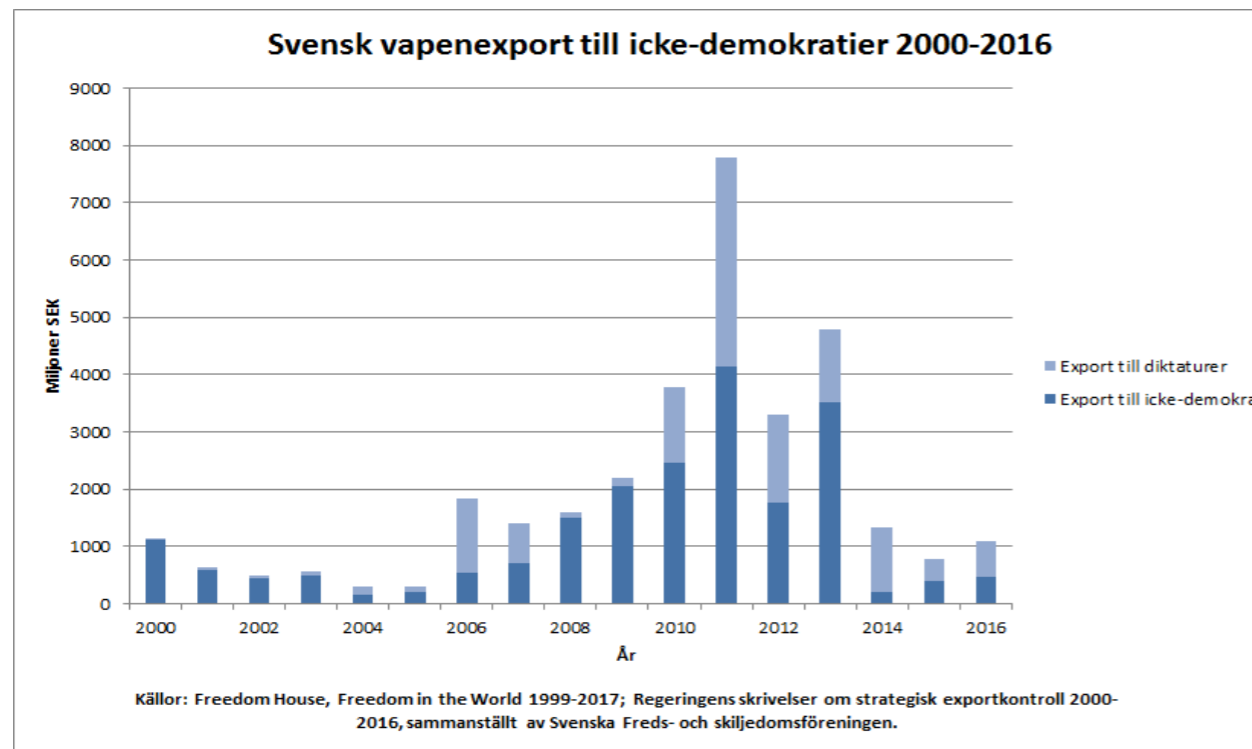
Sverige exporterade krigsmateriel för en miljard till 14 icke-demokratier 2016, varav sju var diktaturer. Även om detta är en förhållandevis låg siffra i förhållande till rekordåret 2011 – då Sverige exporterade krigsmateriel till icke-demokratier för 7,8 miljarder – pekar ändå 2016 på att den svenska vapenexporten till icke-demokratier kommer att öka under de kommande åren. Under 2016 beviljade Inspektionen för strategiska produkter (ISP) vapenexport för 10,6 miljarder till diktaturer Förenade arabemiraten. Det är det högsta exportvärdet som beviljats till en diktatur under de senaste tio åren – vilket tyder på att krigsmaterielexporten till diktaturer kan öka igen.

Dagens politik och riktlinjer

Enligt lagen om krigsmateriel (1992:1300) får vapenexport inte medges om den "strider mot Sveriges

I boken "Den svenska vapenexporten" förklaras hur den svenska vapenexporten fungerar och varför den ser ut som den gör.

utrikespolitik.” Att främja demokrati och mänskliga rättigheter är en huvudlinje i svensk utrikespolitik. I sin skrivelse om mänskliga rättigheter i utrikespolitiken från 2016 betonar regeringen till exempel betydelsen av mänskliga rättigheter och demokrati:

Att oförtröttligt arbeta för att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer har [...] under lång tid varit, och kommer även i fortsättningen vara, en av de främsta prioriteringarna för Sverige i utrikespolitikens samtliga delar.

Att stärka diktaturer genom vapenexport bidrar till att motverka demokratisering, vilket står i strid med svensk utrikespolitik. Men trots det är vapenexport till icke-demokratier tillåten i Sverige. När det beslutas om tillstånd för vapenexport till enskilda länder är det regeringens riktlinjer för vapenexport som gäller. De innehåller för närvarande inte ens ett särskilt demokratikriterium. Respekt för mänskliga rättigheter är ett ”centralt villkor” för att vapenexport ska beviljas. Men eftersom riktlinjerna lämnar utrymme för tolkning är det inte – som fallet Saudiarabien bevisar – ovanligt att export godkänns trots att det förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter i mottagarlandet.

Kex-utredningen

Efter den så kallade arabiska våren beslutade riksdagen 2012 att skärpa exportkontrollen gentemot icke-demokratiska stater. Samma år tillsattes en utredning, Kex, med uppdrag att undersöka frågan. Efter flera fördröjningar publicerade utredningen sina slutsatser i juni 2015. De innehöll bland annat ett förslag på ett demokratikriterium med följande ordalydelse:

Den mottagande statens demokratiska status ska utgöra ett centralt villkor vid tillståndsprövningen... I det fall det finns grava brister i den demokratiska statusen utgör det hinder för beviljande av tillstånd.

Utredningen föreslog också att ändra orden ”grova och omfattande” i människorättskriteriet till ”allvarliga och omfattande,” vilket enligt utredningen höjer kraven på respekt för mänskliga rättigheter.

I nuläget är det oklart vad utredningens förslag faktiskt skulle innebära. ISP, myndigheten som ansvarar för tillståndsprövningar, har sagt att ändringarna i människorättskriteriet inte skulle påverka praxis. Det är inte heller säkert att det föreslagna demokratikriteriet verkligen skulle stoppa all vapenexport till diktaturer. Flera organisationer, inklusive Svenska Freds, menar att det är otydligt. Grava demokratiska brister måste tolkas som ett ovillkorligt hinder för export,

Fallet Saudiarabien

”Jag tänker inte sätta etiketter på länder.” Det sade Stefan Löfven när han hösten 2016 – inför en främjanderesa till Saudiarabien – tillfrågades om landet var en diktatur. Saudiarabien är en enväldig monarki; inga politiker på nationell nivå är demokratiskt valda. Partier, demonstrationer och fackförbund är förbjudna. Myndigheterna kränker grovt flera mänskliga rättigheter, bland annat genom att använda tortyr och dödsstraff. En kvinnas vittnesmål i domstol väger hälften av en mans och kvinnor står under manligt förmyndarskap hela sina liv.

Sverige har exporterat krigsmateriel för enorma summor till Saudiarabien. Bara under 2011 var värdet av den svenska vapenexporten till landet nära tre miljarder kronor. Sedan 2015 bedriver landet en militär kampanj i Jemen som, enligt Amnesty International, har kantats av potentiella krigsbrott. Ingen vet med säkerhet om svenskt krigsmateriel har använts. Men enligt Pieter Wezeman från Stockholm International Peace Research Institute är det mycket möjligt att Saudiarabien satt in Saabs radarsystem Erieye, som landet köpte 2010, i Jemen.

menar de. Annars finns risken att demokratikriteriet inte hindrar all vapenexport till diktaturer på samma sätt som dagens människorättskriterium inte har hindrat all vapenexport till länder där det förekommer grova och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter.

Vad säger partierna?

Fyra av de åtta riksdagspartierna har tagit avstånd från vapenexport till diktaturer: Liberalerna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Kristdemokraterna. Nedan följer en kort sammanställning av deras uttalanden:

Liberalerna: ”Vi vill ha ett demokratikrav i svensk vapenexport. Sverige ska inte sälja vapen till diktaturer. Förhindra statliga garantier av vapenexport via Exportkreditnämnden till icke-demokratier” (liberalerna.se, 2017).

Kristdemokraterna: ”Kristdemokraterna motsätter sig export av krigsmateriel till diktaturer, där grundläggande mänskliga fri- och rättigheter inte respekteras” (kristdemokraterna.se, 2017). ”Vapenexporten ska begränsas till demokratiska stater och omgärdas av noggrann kontroll” (Principprogram 2001).

Miljöpartiet: ”Miljöpartiet vill stoppa svensk vapenexport. I första hand till diktaturer och länder som kränker mänskliga rättigheter. (...) Därför driver Miljöpartiet ett omedelbart krav på att svenska vapen endast ska exporteras till demokratiska länder som respekterar mänskliga rättigheter” (mp.se, 2017).

Vänsterpartiet: ”Vänsterpartiet vill förbjuda vapenexport till diktaturer, krigförande stater och regimer som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. I riktlinjerna för vapenexporten anges att respekt för mänskliga rättigheter är ett centralt villkor för att vapenexport ska beviljas. Trots det säljer Sverige vapen till diktaturer. Eftersom dagens lagstiftning inte fungerar behövs ett förbud och en i grunden ny lagstiftning” (vänsterpartiet.se, 2017).

Socialdemokraterna beslutade 2013 att stödja ett förbud mot vapenexport till diktaturer. Men på partikongressen i april 2017 ändrade partiet formuleringen. I stället för den tydliga formuleringen från 2013 beslutade partiet följande:

Regelverket för krigsmaterielexport ska moderniseras, bland annat genom ett så kallat demokratikriterium.

Ett förbud för vapenexport till diktaturer har överväldigande folkligt stöd. 2014 genomförde Amnesty International en opinionsundersökning om det svenska folkets inställning till vapenexport. Fyra av fem stödde ett förbud mot vapenexport till diktaturer. Fler än åtta av tio svarade att Sverige inte borde tillåta vapenexport till länder där det förekommer allvarliga och/eller utbredda kränkningar av mänskliga rättigheter. Så det borde inte vara svårt att införa ett förbud.